

АНОТАЦІЯ

Ногає Н. І. Адміністративно-правові засади забезпечення якості вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2022.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням адміністративно-правових засад забезпечення якості вищої освіти в Україні, за результатами якого сформульовано пропозиції щодо удосконалення механізму забезпечення якості української вищої освіти.

Обґрунтовано, що адміністративно-правові засади забезпечення якості вищої освіти в Україні мають ключове значення у сфері розвитку української вищої освіти та її системної і всеохоплюючої інтеграції до Європейського освітнього простору. Водночас звернуто увагу на те, що вітчизняний організаційно-правовий механізм системи оцінювання і забезпечення якості вищої освіти перебуває на стадії формування, що потребує наукового осмислення, оцінки стану нормативно-правової бази та співвідношення вітчизняного законодавчого забезпечення з аналогічною зарубіжною практикою. З приводу цього у дисертації здійснено аналіз адміністративно-правових основ інституційних елементів забезпечення якості вищої освіти, осмислено соціальну обумовленість адміністративно-правових засад оптимізації забезпечення якості вищої освіти та досліджено відповідний зарубіжний досвід.

Аргументовано необхідність удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення якості вищої освіти в Україні, зокрема щодо: 1) усунення і подальшого унеможливлення монополізму в системі акредитації освітньо-професійних програм за рахунок змін принципів і порядку формування складу центрального органу виконавчої влади у даній сфері суспільних відносин; 2) впровадження і розширення практики участі зарубіжних акредитаційних суб'єктів, забезпечення функціонування механізму

зовнішньої оцінки якості вищої освіти; 3) організаційно-правових засад зменшення корупційних ризиків при проведенні акредитацій; 4) систематизації і оптимізації механізмів оцінювання компетентності професорсько-викладацького складу; 5) адміністративно-правового механізму забезпечення «сліпого» анонімного анкетування з метою моніторингу якості освітніх компонентів та інших складових.

Запропоновано шляхи удосконалення чинного українського законодавства у сфері забезпечення якості вищої освіти з урахуванням зарубіжних практик адміністративно-правового регулювання якості надання освітніх послуг. Основним вектором удосконалення визначено імплементацію окремих елементів законодавчого регулювання процесу ліцензування та акредитації освітньо-професійних програм, особливостей правового регулювання проведення самооцінювання під час акредитації, а також удосконалення засад функціонування органів публічної влади, що забезпечують контроль і організацію якості надання освітніх послуг українськими вищими навчальними закладами.

Встановлено, що сутність та зміст якості вищої освіти в контексті державної освітньої політики опосередковуються системно об'єднаним комплексом політико-правових, соціокультурних і філософсько-світоглядних аспектів, функції яких полягають у створенні умов для формування високоосвіченої професійно-конкурентної особистості, що досягається ефективністю державної регуляторної політики у сфері вищої освіти. У результаті аналізу сутнісних характеристик досліджуваного явища сформульовано поняття якості вищої освіти як встановлених нормативних критеріїв щодо надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти, які, в свою чергу, створюють адміністративно-правові умови для належної високопрофесійної і світоглядної підготовки фахівців різноманітних галузей.

Виокремлено особливості генези та сучасного стану адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері забезпечення якості освіти, що у загальному контексті характеризуються багатоетапністю свого розвитку.

Дослідження концептуальних основ вчених надали підстави стверджувати, що якість вищої освіти як окремий предмет регулювання суспільних відносин у законодавчих актах з'являється з періоду пізнього Середньовіччя, проте основні етапи розвитку освітянського законодавства сформувалися протягом ХХ століття. У дисертації подано і обґрунтовано авторське бачення закономірностей розвитку законодавства про забезпечення якості вищої освіти на сучасному етапі державотворення України, де виділено три етапи: 1) 1991 – 2008 роки – період формування законодавства про вищу освіту загалом; 2) 2008 – 2014 роки – період приєднання України і української освітньої парадигми до Болонського процесу і формування системи запровадження зовнішнього незалежного оцінювання до вступу у ЗВО, кредитно-модульної системи навчання та інших інструментів контролю якості та європеїзації вищої освіти загалом. Цей період став етапом формування управлінської нормативно-правової бази з оцінювання якості вищої освіти; 3) з 2014 р. – дотепер, коли освітнє законодавство сформувалося остаточно, зокрема набули інституційного оформлення органи управління для забезпечення проведення системи внутрішнього оцінювання якості вищої освіти та оновлено законодавство про вищу освіту загалом.

Проаналізовано адміністративно-правові основи інституційних елементів забезпечення якості вищої освіти. У результаті аналізу встановлено, що дані основи складаються з сукупності нормативно-правових актів та органів, які здійснюють безпосереднє оцінювання якості надання освітніх послуг в українських вищих навчальних закладах. Зроблено висновок, що результати дослідження стану законодавства та системи органів оцінювання якості вищої освіти в Україні свідчать про необхідність консолідації законодавства і водночас децентралізації, що знаходиться у фарватері стратегії освітньої політики Європейського освітнього простору. Це надасть можливість ефективно реалізовувати правозастосовну практику, забезпечить точність і однозначність розуміння регуляторного змісту актів права у сфері якості вищої

освіти, а також допоможе більш продуктивно регулювати функціонування основних галузево-організаційних інституцій.

Визначено, що в Україні функціонує тільки система внутрішнього оцінювання якості вищої освіти. Акцентовано увагу на наявності об'єктивних організаційно-правових недоліків, колізій та суперечностей у законодавстві. Звернуто увагу на відсутність системної підготовки фахових спеціалістів у сфері оцінювання якості вищої освіти. Доведено доцільність законодавчого забезпечення процесу входження української вищої освіти у Європейський освітній простір через систему зовнішнього оцінювання якості надання освітніх послуг в умовах глобалізованої конкуренції з урахуванням децентралізації державної монополії у даній сфері суспільних відносин, чим констатовано потребу удосконалення чинного освітнього законодавства.

Досліджено зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання забезпечення якості вищої освіти, за результатами чого встановлено, що даний досвід стає джерелом для залучення ефективних елементів організаційно-правових конструкцій інституційних моделей у національну систему оцінювання якості вищої освіти. У дисертації здійснено аналіз досвіду адміністративно-правового регулювання цієї сфери суспільних відносин у законодавчих актах романо-германської й англо-саксонської правових сімей.

Аргументовано важливість імплементації зарубіжних адміністративно-правових моделей у національну систему оцінювання якості вищої освіти, коли не тільки центральний орган виконавчої влади, але й інші установи, у тому числі зарубіжні, зможуть здійснювати акредитаційні функції, що наблизить українську вищу освіту до стандартів Європейського освітнього простору.

Доведено необхідність системного реформування адміністративно-правових засад забезпечення якості вищої освіти, що потребує реалізації цілого комплексу організаційно-правових і нормативно-регуляторних змін, внесення змін і доповнень у чинне законодавство України, а також адаптації відповідних зарубіжних моделей. Зокрема, автором звернуто увагу на необхідність внесення змін до адміністративно-правових норм щодо оптимізації адміністративно-

правових засад функціонування зовнішнього оцінювання і забезпечення якості вищої освіти.

Підкреслено, що потребують удосконалення норми адміністративного законодавства у сфері якості вищої освіти, зокрема окремі положення, які спрямовані на стимулювання підвищення розвитку конкурентоздатності ВНЗ поза межами держави. Це, відповідно, підніме рейтинги українських вищих навчальних закладів в умовах напруженої соціальної мобільності, спричиненої російською воєнною агресією та іншими негативними суспільними чинниками, які стали наслідками суспільної дезінтеграції.

Підсумовано, що системне реформування адміністративно-правових засад забезпечення якості вищої освіти в Україні надасть суттєвий поштовх у наближенні української вищої освіти до європейських стандартів при збереженні українських національних традицій, а також забезпечить належну конкурентоздатність українським університетам на європейському ринку надання освітніх послуг.

Ключові слова: якість вищої освіти, адміністративно-правове забезпечення, заклад вищої освіти, оцінювання якості вищої освіти, національне законодавство, міжнародні правові акти, ліцензування освітньої діяльності, імплементація, Європейський освітній простір.

SUMMARY

Nohas N. I. Administrative and legal principles of higher education quality assurance. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2022.

The dissertation is one of the first comprehensive studies of the administrative and legal foundations of quality assurance of higher education in Ukraine in domestic legal science, the results of which served as basis for proposals to improve the quality assurance mechanism of Ukrainian higher education.

It is substantiated that the administrative and legal principles of ensuring the quality of higher education in Ukraine are of key importance in the field of development of Ukrainian higher education and its systematic and comprehensive integration into the European educational space. At the same time, attention was drawn to the fact that the domestic organizational and legal mechanism of the system of evaluation and quality assurance of higher education is at the stage of formation, which requires scientific understanding, assessment of the state of the regulatory and legal framework and the correlation of domestic legislative support with similar foreign practice. With this in view, the dissertation analyzed the administrative and legal foundations of the institutional elements of higher education quality assurance, elaborated the social conditionality of the administrative and legal foundations of optimizing quality assurance of higher education, and studied relevant foreign experience.

The necessity of improving the administrative and legal regulation of ensuring the quality of higher education in Ukraine is argued, in particular with regard to: 1) elimination and further impossibility of monopoly in the system of accreditation of educational and professional programs due to changes in the principles and order of formation of the composition of the central body of executive power in this sphere of public relations; 2) implementation and expansion of the practice of participation of foreign accreditation entities, ensuring the functioning of the mechanism of external assessment of the quality of higher education; 3) organizational and legal principles for reducing corruption risks when carrying out accreditations; 4) systematization and optimization of mechanisms for assessing the competence of teaching staff; 5) the administrative and legal mechanism for ensuring «blind» anonymous questionnaires aiming at monitoring the quality of educational and other components.

Ways of improving the current Ukrainian legislation in the field of ensuring the quality of higher education are proposed, taking into account foreign practices of administrative and legal regulation of the quality of educational services. The main vector of improvement is the implementation of certain elements of the legislative regulation of the process of licensing and accreditation of educational and

professional programs, the peculiarities of the legal regulation of self-assessment during accreditation, as well as the improvement of the principles of the functioning of public authorities, which ensure control and quality organization of educational services provided by Ukrainian higher educational institutions.

It has been established that the essence and content of the quality of higher education in the context of the state educational policy are mediated by a systemically united complex of political, legal, socio-cultural, philosophical and worldview aspects, the functions of which are to create conditions for the formation of a highly educated professional and competitive personality, which is achieved by the efficiency of the state regulatory policies in the field of higher education. As a result of the analysis of the essential characteristics of the studied phenomenon, the concept of the quality of higher education was formulated as established normative criteria for the provision of educational services to students of higher educational establishments, which, in turn, create administrative and legal conditions for proper highly professional and world-view training of specialists in various fields.

Peculiarities of the genesis and current state of administrative and legal regulation of state policy in the field of quality assurance of education, which in the general context are characterized by multi-stage development, are highlighted. Studies of the conceptual foundations of scientists have provided grounds for asserting that the quality of higher education as a separate subject of regulation of social relations in legislative acts has appeared since the late middle ages, but the main stages of the development of educational legislation were formed during the 20th century. The dissertation presents and substantiates the author's vision of the development of legislation on ensuring the quality of higher education at the current stage of state formation in Ukraine, where three stages are distinguished: 1) 1991 – 2008 – the period of formation of legislation on higher education in general; 2) 2008 – 2014 – the period of joining Ukraine and the Ukrainian educational paradigm to the Bologna process and the formation of a system for the introduction of external independent evaluation before admission to higher education institutions, the credit-module system of education and other quality control tools and the europeanization

of higher education in general. This period became the stage of the formation of the administrative legal framework for the assessment of the quality of higher education; 3) from 2014 until now, when the educational legislation was finally formed, in particular, the management bodies were institutionalized to ensure the system of internal evaluation of the quality of higher education, and the legislation on higher education in general has been updated.

The administrative and legal foundations of institutional elements of ensuring the quality of higher education have been analyzed. As a result of the analysis, it was established that these bases consist of a set of regulatory and legal acts and bodies that carry out direct assessment of the quality of educational services provided by Ukrainian higher education institutions. It was concluded that the results of the study of the state of legislation and the system of higher education quality assessment bodies in Ukraine indicate the need for legislation consolidation and at the same time decentralization, which is in the fairway of the educational policy strategy of the European educational space. This will provide an opportunity to effectively implement law enforcement practice, ensure accuracy and unequivocal understanding of the regulatory content of legal acts in the field of quality of higher education, and also help to more productively regulate the functioning of the main sectoral and organizational institutions.

It was determined that only the system of internal evaluation of the quality of higher education functions in Ukraine. Attention is focused on the presence of objective organizational and legal deficiencies, collisions and contradictions in the legislation. Attention was drawn to the lack of systematic training of specialists in the field of quality assessment of higher education. The expediency of legislative support for the process of Ukrainian higher education entering the European educational space through the system of external evaluation of the quality of educational services in conditions of globalized competition, taking into account the decentralization of the state monopoly in this field of social relations, has been proven, which confirms the need to improve the current educational legislation.

The foreign experience of administrative and legal regulation of quality assurance of higher education was studied, according to the results of which it was established that this experience becomes a source for attracting effective elements of organizational and legal structures of institutional models into the national system of evaluating the quality of higher education. The dissertation analyzes the experience of administrative and legal regulation of this sphere of social relations in the legislative acts of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal families.

The importance of implementing foreign administrative and legal models into the national system of quality assessment of higher education is argued, when not only the central body of executive power, but also other institutions, including foreign ones, will be able to perform accreditation functions, which will bring Ukrainian higher education closer to the standards of the European educational space.

The need for systematic reform of the administrative and legal foundations of quality assurance of higher education has been proven, which requires the implementation of a whole set of organizational, legal and regulatory changes, the introduction of changes and additions to the current legislation of Ukraine, as well as the adaptation of relevant foreign models. In particular, the author drew attention to the need to make changes to the administrative and legal norms regarding the optimization of the administrative and legal foundations of the functioning of external evaluation and ensuring the quality of higher education.

It is emphasized that the norms of administrative legislation in the field of quality of higher education need to be improved, in particular certain provisions aimed at stimulating the development of the competitiveness of higher education institutions outside the state. This, accordingly, will raise the ratings of Ukrainian higher education institutions in the conditions of intense social mobility caused by Russian military aggression and other negative social factors that have become the consequences of social disintegration.

It is concluded that the systematic reform of the administrative and legal foundations of ensuring the quality of higher education in Ukraine will provide a significant impetus to the approximation of Ukrainian higher education to European

standards while preserving Ukrainian national traditions, and will also ensure proper competitiveness of Ukrainian universities on the European market for the provision of educational services.

Key words: quality of higher education, administrative and legal support, institution of higher education, higher education quality assessment, national legislation, international legal acts, licensing of educational activities, implementation, European educational space.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ногас Н. І. Державна політика у галузі освіти України: сутність та зміст. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1(21). С. 87-95.

2. Цимбалістий Т., Ногас Н. Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4. С. 81-85.

3. Ногас Н. І. Концептуалізація якості вищої освіти у науковій думці вітчизняних і зарубіжних дослідників. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 3 (39). Vol. 2. С. 176-182.

4. Ногас Н. І. Перспективи удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2022. № 2 (76). С. 34-40.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Ногас Н. І. Адміністративно-правові засади забезпечення якості освіти. *Сорок четверті економіко-правові дискусії*: Інтернет конференція. Львів, 18.02.2020 р. С. 144-146. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3369/>.

6. Ногас Н. Система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: збірник тез

доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 14-15 травня 2020 року). Тернопіль, ТНЕУ. С. 151-153.

7. Ногас Н. Якість вищої освіти у контексті у контексті національного механізму захисту прав людини. *«Вектори вдосконалення національного механізму захисту прав людини»*: збірник матеріалів тез доповідей круглого столу (Київ, 7 липня 2021 року). Київ-Тернопіль: КНУБА, ВГО «Асоціація українських правників», «Бескиди», 2021. С. 78-82.

8. Ногас Н. І. Адміністративно-правові особливості забезпечення якості вищої юридичної освіти в Україні. *Підвищення якості викладання галузевих юридичних дисциплін*: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2021 року). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 49-51.

9. Ногас Н. І. Чинники соціальної обумовленості удосконалення законодавства щодо якості вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 9 вересня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 48-50.